

ผู้หญิงกับการสร้างสรรค์ละครร่วมสมัยในเอเชีย

พรวิทย์ ดำรง*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ต้องการศึกษาว่าความเป็น "ผู้หญิง" ของผู้กำกับการแสดงละครเวทีที่มีส่วนสำคัญหรือไม่อย่างไรในการกำหนดเรื่องราวและกลวิธีในการกำกับการแสดงละครเพื่อสื่อสารกับผู้ชมของตน ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากการชมละคร 20 เรื่องในเทศกาล ละครนานาชาติ¹ ที่กำกับโดยผู้กำกับการแสดงหญิงจากเอเชีย 6 ชาติ

จากการวิเคราะห์สาระของละคร พบว่าการเป็น "ผู้หญิง" ของผู้กำกับการแสดงนั้นทั้งมีและไม่มีมีความสำคัญในการพัฒนาและสร้างสรรค์ผลงาน เพราะความเป็นผู้หญิงเป็นส่วนหนึ่งของภูมิหลังของผู้กำกับการแสดง การเลือกเรื่องและสาระที่นำเสนอ นั้นสะท้อนความคิดที่ผู้กำกับการแสดงให้ความสนใจ อันได้แก่ตัวตนและคุณค่าของผู้หญิงในสังคม กฎเกณฑ์ที่สังคมใช้บังคับให้ผู้หญิงปฏิบัติ แม้ว่าผลงานละครที่ผู้กำกับการแสดงหญิงนำเสนอ นั้นมีความเฉพาะในสาระและตัวละครที่เป็นผู้หญิง แต่ประเด็นที่นำเสนอ นั้นมีความเป็นสากล ซึ่งผู้กำกับการแสดงไม่ว่าเพศใดควร

---

* รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาศิลปการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ บทความนี้เขียนจากการไปร่วมงาน Asian Women Directors : Theatre Festival & Conference ที่จัดขึ้นตั้งแต่วันที่ 2 มกราคม - 15 มกราคม 2546 มีผู้กำกับการแสดงหญิงและนักการละครหญิงจาก 11 ประเทศ เข้าร่วมเทศกาลและการประชุมนานาชาติประมาณ 150 คนที่เมืองนิวเคลลี ประเทศอินเดีย ผู้แทนไทยได้แก่ผู้วิจัยและคุณสินีนางู เกศประไพ จากกลุ่มพระจันทร์เสี้ยว

ให้ความสำคัญเช่นกัน ส่วนการนำเสนอผลงานแก่ผู้ชมนั้น สะท้อนบริบทของสังคมและมีความหลากหลาย มีการค้นคว้าทดลองรูปแบบการนำเสนอที่จะเชื่อมโยงโลกของศิลปะแบบดั้งเดิมกับชีวิตปัจจุบัน

ผู้หญิงกับการสร้างสรรค์ละครร่วมสมัย

การเป็น "ผู้หญิง" ที่ทำงานในสาขา "การละคร" นั้นไม่ได้เป็นเรื่องที่ข้าพเจ้าให้ความสำคัญและมองเห็นว่าเป็นเรื่อง "พิเศษ" หรือเป็นเรื่องที่ต้องมีการศึกษาถึงความแตกต่างและการค้นหาเหตุผลในการตัดสินใจเลือกนำเสนอผลงาน อาจเป็นเพราะข้าพเจ้าไม่ได้ให้ความสำคัญในการเป็น "ผู้หญิง" หรือไม่ได้คิดว่า การเป็น "ผู้หญิง" นั้นมีความแตกต่างจากการเป็นมนุษย์สามัญ ในการทำงานในฐานะของผู้กำกับการแสดงนั้น ข้าพเจ้าคิดว่าผู้กำกับการแสดงมีหน้าที่ต้องคิดค้นถึงวิธีที่จะสร้างสรรค์งานละครของตนให้สื่อความคิดที่ต้องการจะนำเสนอต่อผู้ชม ทำอย่างไรเรื่องราวและสาระนั้นจึงจะกระทบใจผู้ชม ทำอย่างไรงานสร้างสรรค์ที่พัฒนาขึ้นจึงจะสมจริง น่าตื่นเต้น และก่อให้เกิดปฏิกิริยาต่อความรู้สึกของผู้ชม ทำให้ผู้ชมหลีกหนีไม่ได้ ต้องขบคิด ต้องติดตาม หรือต้องโต้แย้ง

คาซิเมียร์ช บราวน์ (Kazimierz Braun) ผู้กำกับการแสดงชาวโปแลนด์และครูสอนการทำกำกับการแสดงที่มหาวิทยาลัยแห่งมลรัฐนิวยอร์กกล่าวถึงละคร (Theatre) ไว้ว่า

"ละคร" เป็นกระบวนการหนึ่งในการสื่อสารระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ที่ผ่านเงื่อนไขทางศิลปะอย่างมีขั้นตอน ละครเป็นการสื่อสาร ระหว่างนักแสดงและผู้ชม "ละคร" มีพื้นฐานจากความจริง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตและจิตใจระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ "ละคร" เป็นการปรับปรุงพัฒนา

เรื่องราว เรียงลำดับความสัมพันธ์ของกิจกรรมและการกระทำในชีวิตประจำวันของมนุษย์ให้เป็นศิลปะ²

อย่างไรก็ตาม ในระยะ 5 ปีที่ผ่านมา มีการจัดเทศกาลละครและการประชุมนานาชาติที่เกี่ยวข้องกับสาระความเป็นผู้หญิงและสตรีศึกษาหลายครั้ง การกำหนดเพศของผู้เข้าร่วมประชุมทำให้ข้าพเจ้าต้องการศึกษาวิเคราะห์ความรู้และความรู้สึกของผู้กำกับการแสดงที่เป็นผู้หญิงว่าความเป็นผู้หญิงนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับวิถีคิดและกระบวนการทำงานหรือไม่ และความเป็นผู้หญิงนั้นสำคัญมากหรือน้อยเพียงไร การกำหนดเวทีให้กับผู้หญิงมีความหมายในเชิงให้ความสำคัญกับเพศของตนหรือเป็นเครื่องแสดงความด้อยที่แฝงอยู่ในความคิดของ ผู้หญิง เอง

ข้าพเจ้าได้ศึกษาวิเคราะห์จากการชมละครเวที 20 เรื่องในการประชุมนานาชาติและเทศกาลละครที่มีผู้กำกับการแสดงเป็นผู้หญิงเอเชีย (Asian Women Directors : Theatre Festival & Conference³) และได้ร่วมเสวนากับผู้กำกับและนักการละครผู้หญิงถึงความสนใจ การพัฒนาความคิด และกลวิธีในการเสนอผลงาน ทำให้สามารถมองเห็นลักษณะสำคัญที่ผู้กำกับการแสดงที่เป็นผู้หญิงทั้ง 20 คนใช้ในการเลือกสรรเรื่องราว ผลงานที่นำเสนอมีสาระที่คล้ายคลึงกันและสามารถจัดหัวข้อความสนใจได้ ส่วนแนวการนำเสนอเน้นกลับมีความหลากหลายซึ่งสัมพันธ์กับความรู้พื้นฐานทางศิลปะของผู้กำกับการแสดง บริบททางสังคม และผู้ชมเป้าหมายของคณะละคร

² บราวน์ เขียนถึง ละคร ในฐานะที่เป็นวิธีการหนึ่งของสื่อสารเรื่องราวระหว่างมนุษย์ ในหนังสือ ชื่อ *Theater Directing Art, Ethics, Creativity* (Lewiston, New York : The Edwin Mellen Press, Ltd., 2000), p. 3.

³ การไปร่วมงานเทศกาลละครครั้งนี้ ผู้มาร่วมประชุมส่วนใหญ่เป็นผู้กำกับการแสดง นักแสดง นักการละครผู้หญิง จากแคว้นต่างๆ ในอินเดีย ซึ่งล้วนเป็นศิษย์เก่าและได้รับการศึกษาด้านการละครจากสถาบันศิลปะการละครแห่งชาติ (National School of Drama) มีนักการละครจากชาติอื่นๆ ในเอเชีย-แปซิฟิก มาร่วมงานทั้งสิ้นกว่า 150 คน ได้แก่ กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ ไทย ลังกา ฟิลิปปินส์ ญี่ปุ่น อินโดนีเซีย แคนาดา และสหรัฐอเมริกา

ละครส่วนใหญ่ในเทศกาลนี้นำเสนอเรื่องของมนุษย์ที่ไม่ปรากฏความสำคัญนักในประวัติศาสตร์และในสังคมปกติ นั่นคือเรื่องราวของ "ผู้หญิง" ที่อยู่ในสถานะที่สังคมและประเพณีได้ตั้งกฎเกณฑ์ให้ปฏิบัติและคิดไว้ว่าได้โอบอุ้มไว้อย่างดีแล้ว และ "ผู้หญิง" ไม่ว่าจะอยู่ในบริบทของชนชาติใด มีกรอบและกฎเกณฑ์ที่บรรพบุรุษได้กำหนดไว้เพื่อดูแล รักษา ปกครองหรือควบคุม ตามแต่กฎเกณฑ์จะได้รับการพัฒนา ณ ช่วงเวลาในอดีต แต่เมื่อเวลาและสังคมเปลี่ยนแปลงไป สิทธิอันพึงควรจะมีชีวิตที่ดีและได้รับการดูแลตามพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ในบางสังคมได้ถูกมองข้ามไป และกลายเป็นประเด็นการต่อสู้ทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง ในบทความนำเสนอเรื่องย่อและแนวการนำเสนอละครที่เป็นตัวอย่างจำนวน 8 เรื่องซึ่งเป็นเรื่องที่โดดเด่นในเนื้อหาและแนวการนำเสนอ เพื่อที่จะสื่อสารกับผู้ชมร่วมสมัยของตนได้อย่างที่ต้องการ

เรื่องราวและสาระที่ผู้กำกับการแสดงหญิงให้ความสนใจมีสองประการคือ

1. คุณค่าและตัวตนของผู้หญิงกับการดำรงชีวิตในสังคม

ผู้กำกับการแสดง 8 คนทั้งของอินเดียและชาติอื่นๆ⁴ เลือกเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับการใช้ชีวิตของผู้หญิง การรู้จักตนเอง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับผู้หญิงที่ใช้ชีวิตร่วมกันในหลากหลายสถานะ ผู้กำกับการแสดงเลือกนำเสนอเรื่องราวเพื่อสื่อ

⁴ มีผู้กำกับการแสดงอีกสองคนที่นำเสนอเรื่องราวของผู้หญิงในสถานะที่แตกต่างออกไปที่นำบันทึกไว้ ละครเรื่อง Sonata ของ Amal Allana และ Moonlight in the Small Courtyard ของ Dang Tu Mai Amal Allana นำเสนอละครเรื่อง SONATA เป็นเรื่องของผู้หญิงอินเดียสมัยใหม่ที่มีอาชีพที่ดี มีฐานะ มีอิสระและเลือกที่จะไม่ใช้ชีวิตในแบบประเพณีที่ต้องมีครอบครัว ความสัมพันธ์ของเพื่อนที่ใช้ชีวิตร่วมกันกลายเป็นการแข่งขัน การทรยศแย่งชิง และความขมขื่นอันเป็นผลสะท้อนจากความโดดเดี่ยว ความเหงา และความต้องการทางเพศ

Dang Tu Mai ศิลปินในสังกัดกระทรวงวัฒนธรรมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม นำเสนอ Moonlight in a Small Courtyard ตัดแปลงมาจากนวนิยายของจิน ละครพูดถึงความสัมพันธ์ของผู้หญิงสามช่วงอายุคนที่ผูกพันและพึ่งพากัน เรียนรู้และต้องสัมพันธ์กันในการดำรงชีวิต การจัดการกับความขัดแย้งในเรื่องความรักและการมีอคติในเรื่องเชื้อชาติ ตัวละครที่อยู่ร่วมกันต้องเผชิญกับความขัดแย้ง และพยายามที่จะประคับประคองให้ครอบครัวสามารถดำเนินต่อไปได้ และการเรียนรู้ที่จะเคารพในสิทธิของคนในครอบครัว

ความคิด และวิพากษ์วิจารณ์ทัศนคติของผู้หญิงที่มีกับตนเองและต่อผู้หญิงด้วยกัน ทั้งที่เป็นเพื่อนและอยู่ในครอบครัว

ละครสองเรื่องที่น่าเสนอเป็นตัวอย่างอย่างละเอียดนี้มีการนำเสนอสาระ (Message) ที่ใกล้เคียงกัน แต่มีวิธีการนำเสนอ (Presentation) ที่แตกต่างกันอันเนื่องจากภูมิหลังทางสังคมและลักษณะของผู้ชมที่แตกต่างกันที่คณะละครต้องการนำเสนอ

“RUDALI หญิงคร่ำครวญ” ของคณะละคร Rangkarmee จากกัลกัตตา อินเดีย

ละครเรื่อง RUDALI ของคณะละคร Rangkarmee⁵ กำกับการแสดงและนำแสดงโดย Usha Ganguli บทละครดัดแปลงมาจากนวนิยายของนักต่อสู้ทางสังคม Mahashweta Devi ที่นำเรื่องของผู้หญิงขึ้นมาเป็น ประเด็นทางการเมือง⁶

เรื่องย่อ

RUDALI เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ ระหว่างผู้หญิงมายสองคน Sanichari และ Bhikini ซึ่งสะท้อนภาพเส้นทางชีวิตสามัญของผู้หญิงอินเดียที่ต้องเผชิญกับความยากจน ความโดดเดี่ยวและสิ้นหวัง Sanichari ได้พบ Bhikini เพื่อนเก่า ผู้หญิงทั้งสองคนได้พึ่งพาแบ่งปันอาหารและที่พักกัน

ตัวละครทั้งสองได้ค้นพบอาชีพ “การคร่ำครวญ” ในงานศพผู้ร่ำรวย แม้ว่า จะเป็นอาชีพที่ได้รับการเหยียดหยาม แต่ก็เป็อาชีพที่ต้องทำเพื่อแลกกับอาหาร

⁵ เป็นคณะละครหัวหอมจากเมืองกัลกัตตา ที่ใช้ภาษา ฮินดีในการแสดงมานานถึง 25 ปี มีละครในสังกัด 14 เรื่อง มี ละครที่ได้รับความนิยมมากและเปิดแสดงมากกว่า 100 รอบ 4 เรื่อง คณะละคร Rangkarmee เป็นที่รู้จักเพราะแสดงละครที่มีประเด็นทางการเมือง นำเสนอเรื่องราวของการเอาชีวิตรอดและกดขี่ข่มเหงระหว่างผู้มีอำนาจและผู้ที่ยากจน ละครที่น่าเสนอไม่เคยมีบทสรุปจบเพื่อความสมหวัง และแก้ปัญหาที่ยังคงอยู่ ละคร 4 เรื่องของคณะได้รับรางวัลของรัฐบาลอินเดียและได้ตระเวนแสดงไปในรัฐต่างๆ ทั้งในเขตชนบททางไกล และเขตชุมชนเมืองอุตสาหกรรม

⁶ Mahashweti Devi เป็นนักเขียนนวนิยายและเรื่องสั้นเพื่อสิทธิของประชาชน โดยเฉพาะผู้หญิงเป็นเวลานาน หนังสือและความคิดของเธอได้รับการแปลและเผยแพร่ในหลายภาษาในอินเดีย ประเด็นที่เธอให้ความสนใจในด้านการเรียกร้องเพื่อสถานภาพที่ดีขึ้นของผู้หญิงนั้นมากมาย เช่น เรื่องสิทธิพื้นฐานของผู้หญิงและสิ้นสุดในการแต่งงาน เป็นต้น

และการมีชีวิตรอด ทั้งสองกลายเป็นนักรับจ้างคร่ำครวญที่เป็นที่นิยมที่สุด เพราะการร้องไห้ที่โหยหวนและและการตื้อกชกตัวที่รุนแรง

การนำเสนอ

ผู้กำกับการแสดง Usha Ganguli นำเสนอชีวิตของตัวละครหญิงที่อยู่ในสถานะทางสังคมที่ต่ำที่สุดในรูปแบบละครแบบสมจริง บทละครนำเสนอภาพที่ขัดแย้งรุนแรงของสังคม ความเสแสร้งของชนบประเพณี ความเห็นแก่ได้ของพระและพราหมณ์ผู้ประกอบพิธี การแย่งชิงผลประโยชน์ในงานปลงศพที่ไม่เคยมีใครเศร้าโศกจริง และการ "คร่ำครวญ" ที่เป็นละครตบตา

ในองค์สุดท้ายละครนำเสนอเป็นฉากสั้นๆ แบ่งเวทเป็นส่วนๆ แสงช่วยควบคุมสายตาผู้ชม และมีการเปลี่ยนภาพที่ฉับไว เมื่อ Sanichari พบว่าได้สูญเสียเพื่อนรักไป เธอร้องโหยหวนเหมือนสัตว์ที่ทุกข์ทรมานที่สุด ไฟดับอย่างรวดเร็วเริ่มฉากใหม่ด้วยการแสวงหานักคร่ำครวญหน้าใหม่พร้อมกับการปรับเปลี่ยนรูปแบบการคร่ำครวญให้ยิ่งใหญ่กว่าเดิม Sanichari ตัดสินใจไปที่บ้านโสเภณีและสอนศิลปะการคร่ำครวญให้กับโสเภณีรวมทั้งอดีตลูกสะใภ้อันหมายถึงการเผื่อแผ่แก่ผู้ยากไร้ด้วยกัน ภาพสุดท้ายในงานศพที่ Sanichari และคณะไป "คร่ำครวญ" ผู้ชมได้เห็นน้ำตาและความจริงใจของ "การคร่ำครวญ" จากหญิงม่ายคนนี้

ละคร คอนเสิร์ต "PANAW-การเดินทาง" ของ Mebuyan Peace Project จากประเทศฟิลิปปินส์

ผลงานละครคอนเสิร์ต PANAW ของกลุ่มผู้หญิง Mebuyan Peace Project⁷ กำกับการแสดงและร่วมแสดงโดย Gegay Arriola พัฒนาขึ้นจากความคิดที่พูดถึงการใช้ชีวิต-ความตายและสันติภาพ ที่ผู้หญิงฟิลิปปินส์ต้องเผชิญอยู่ในสังคมทุก

⁷ กลุ่ม Mebuyan Peace Project เพิ่งเริ่มก่อตั้ง และรวมตัวกันได้ประมาณปีเศษหลังการเกิดสงครามขึ้นที่เกาะ Mindanao ในปี ค.ศ. 2000 อาสาสมัครทุกคนเป็นผู้หญิง แม่บ้าน และเคยประสบปัญหาในการใช้ชีวิต ทุกคนเคยทำงานในกลุ่มละคร Woman Circle มาก่อน การรวมตัวกันครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการทำงานเพื่อสันติภาพและการให้กำลังใจและปลอบโยน ผู้หญิงและเด็กที่เป็นเหยื่อของสงครามโดยใช้ศิลปะเป็นสื่อทำให้เกิดความหวังในการใช้ชีวิต

วันนี้ การเสนอผลงานนั้นอยู่ในรูปแบบที่ใช้สื่อผสมของภาพวิดิทัศน์ แสง และ การเล่าเรื่องด้วยบทเพลง การแสดงละคร การเต้นรำ เรื่องราวเป็นของตัวละครที่ผูกพัน และสื่อสารต่อกัน ผ่านมิติของเวลา

เรื่องย่อ

PANAW แปลว่าการเดินทาง ในเรื่องนี้หมายถึงการเดินทางกลับบ้านเกิดของ Rosario ตัวละครที่แทนภาพหญิงฟิลิปปินส์ที่ยากจนที่ออกจากชนเผ่าของตนไปทำงานในต่างแดนเพื่อการมีชีวิตที่ดีขึ้น เมื่อกลับบ้านและพบว่าผู้คนในหมู่บ้านได้สาบสูญไปโดยไม่มีใครรู้สาเหตุ Rosario ตัดสินใจขึ้นไปบนภูเขา Malakinay เพื่อค้นหาความสงบให้กับตนเอง และร่ำร่อยที่อาจช่วยให้เธอเข้าใจเรื่องราวประหลาดนี้ การกลับสู่ธรรมชาติและขุนเขา ได้ต็มน้ำจากลำธารที่เยียบเย็น ทำให้ Rosario ได้หวนคืนสู่ครอบครัว บรรพบุรุษ และสามารถสื่อสารข้ามกาลเวลา เธอได้พบกับนักบวชหญิงของเผ่าที่ยังคงอยู่บนภูเขาและได้ยินเสียงร้องและมีเท้าของเทพธิดา Mebuyan ผู้รักษาขุนเขา ในการสื่อสารผ่านนักบวชหญิง Rosario ได้พบกับเทพธิดาผู้รักษาขุนเขาและยังได้พบกับวิญญาณของแม่ที่ยังไม่ไปสู่สุคติ Delia ถูกพวกลักลอบตัดไม้บนภูเขาแห่งนี้ฆ่าตาย Rosario ได้พบกับอดีตและมองเห็นความทุกข์ยากของแม่ในการต่อสู้กับผู้ทำลายป่า ความห่วงใยในถิ่นเกิดทำให้แม่ต้องวนเวียนและไม่สามารถไปสู่สุคติได้ ในประสบการณ์ข้ามมิติที่ Rosario พาตนเองเข้าไปสัมผัสนี้ทำให้เธอได้ค้นพบหนทางของตนเอง เริ่มเข้าใจชีวิตและความทุกข์ยากที่เธอประสบเช่นกัน จากการสื่อสารกับแม่และเทพธิดาแห่งขุนเขา Rosario ตัดสินใจที่จะดูแลชีวิตตนเองและมีพลังที่จะเลือกใช้ชีวิตตามที่เธอเห็นว่ามีความค่าและทำให้เธอสุขใจ

การนำเสนอ

ผลงานละครคอนเสิร์ตเรื่องนี้เปรียบเหมือนการเล่านิทานประกอบเพลงและการเต้นรำ สอดแทรกด้วยเสียงเครื่องดนตรีที่สร้างจากวัสดุธรรมชาติ นิทานความเชื่อของชนเผ่าถูกนำมาปรับใช้กับชีวิตสมัยใหม่ การได้ติดต่อกับบรรพบุรุษและการได้กลับคืนสู่ธรรมชาติเปรียบเหมือนกำลังใจเพื่อให้มีชีวิตในยามสิ้นหวัง การเล่าเรื่องด้วยภาพที่เกิดจากวิดิทัศน์ การจัดแสง การร้องเพลงที่ใช้เครื่องประกอบจังหวะ

พื้นเมือง และการเดินร่ำด้วยลีลาพื้นบ้านเป็นเครื่องมือที่ผู้กำกับใช้ในการสื่อสารและให้กำลังใจกับผู้ชมละครของคณะนี้ที่ส่วนมากเป็นเด็กและผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสงครามที่กำลังดำเนินอยู่บนเกาะ Mindanao

นักแสดงที่อยู่ในกลุ่มล้วนเป็นผู้หญิงที่ทำงานด้านศิลปะ ทุกคนมีครอบครัว มีประสบการณ์การมีปัญหภายในครอบครัวมาก่อน ทุกคนได้ให้เวลากับการทำงานศิลปะและใช้ศิลปะทุกรูปแบบในการช่วยพัฒนาจิตใจตนเองและผู้อื่น การรวมกลุ่มกันพัฒนาโครงการ Peace Project นี้เพื่อใช้บทเพลงและเรื่องเล่าในการสร้างเสริมกำลังใจ ความรักความหวัง แก่ผู้หญิงและเด็ก ๆ ที่ชีวิตต้องเผชิญกับปัญหา การพลัดพรากเนื่องจากสงครามกลางเมือง การถูกทำร้าย และความยากจน

ผลงานละครทั้งสองเรื่องนี้มีสาระที่ใกล้เคียงกันแต่มีความโดดเด่นในการนำเสนอที่แตกต่างกัน ขณะที่ RODALI เป็นละครเวทีที่จริงจังและเย้ยหยันสังคมได้ตรงและรุนแรง PANAW กลับเข้มข้นและนำผู้ชมไปสู่โลกแห่งนามธรรมและความหวัง ผู้กำกับนำเสนอความคิดที่ใกล้เคียงกัน คือเรื่องการต่อสู้ภายในจิตใจของผู้หญิง ให้ความสำคัญในพลังที่จะต่อสู้และเลือกวิถีในการใช้ชีวิต ช่วยเหลือแบ่งปันและดำเนินชีวิตอย่างที่คุณต้องการได้ ความแตกต่างของกลุ่มผู้ชมและบริบททางสังคม มีส่วนในการพัฒนาเรื่องราวและแนวการนำเสนอละคร

2. กฎเกณฑ์และการใช้อำนาจในสังคมที่มีผลกระทบต่อผู้หญิง และการทำลายผู้อื่น

ผู้กำกับการแสดง 7 คนในเทศกาลนี้ ใช้ละครเพื่อตั้งคำถามและเป็นสื่อเพื่อนำสังคมให้ขบคิด ละครมีเนื้อหาและการนำเสนอที่แสดงออกถึงการต่อต้านที่รุนแรงและเรียกร้องให้สังคมต้องพิจารณา ทบทวน และวิเคราะห์ห้บทบาทในการทำหน้าที่ของตน ละครวิพากษ์วิจารณ์ทัศนคติของผู้คนในสังคมที่ลึมนึกถึงการกดขี่ การใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งสังคมยอมให้เกิดขึ้นในครอบครัว ในชุมชน และต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

ในละคร 3 เรื่อง⁸ที่บทความนี้นำมาเสนอ ผู้กำกับการแสดงใช้ละครเป็นเครื่องมือในการแสดงความคิดเห็นและเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและการปฏิบัติ ละครทั้ง 3 เรื่อง มีความแตกต่างกันในการนำเสนอ แต่สาระก็เกี่ยวข้องกันแก่กันที่เป็นสากลได้แก่การใช้อำนาจเพื่อทำลายล้าง และการใช้อำนาจโดยไม่คำนึงถึงการสูญเสียของผู้อื่น

VOH BOL UTHI ละครข้างถนน (Street Theatre) ของกลุ่ม Jana Natya Manch⁹

เรื่องย่อ

ละครเรื่อง VOH BOL UTHI พูดถึงผู้หญิงใน 3 สถานะ เป็นละครสั้นๆ 3 เรื่อง ที่นำมาเสนอรวมกันได้แก่ ไบวี่สีแดง คลุมถุงชน และ ห้องน้ำหญิง ละครสองเรื่องแรกสะท้อนภาพการอบรมเลี้ยงดู ทักษะคิด ค่านิยมและกฎเกณฑ์ทางสังคมที่เรียกร้องให้ผู้หญิงปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบ เรื่องที่สามพูดถึงผู้หญิงกับความเป็นจริงในโรงงาน การที่นายจ้างลืมนึกถึงสวัสดิการเล็กๆ น้อยๆ ของลูกจ้างที่เป็นผู้หญิง การเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ละครให้ความรู้เรื่องค่านิยม และ ขณะเดียวกันพยายามให้ความรู้ในเรื่องสิทธิ และ เสรีภาพพื้นฐานของผู้ใช้แรงงาน

⁸ ละครอีกสองเรื่อง ได้แก่เรื่อง *AUR KITNE TURKDE* ของ Dr.Kirti Jain พูดถึงผลกระทบของการแบ่งแยกดินแดนระหว่างอินเดียและปากีสถานที่มีส่งผลต่อการพลัดพรากจากกันของสมาชิกในครอบครัว การถูกสังหารหมู่ของผู้หญิง การต้องพลัดพรากจากสามีและลูกๆ เพียงเพราะการนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน ส่วนอีกเรื่องหนึ่งได้แก่ละครเรื่อง *THATHRI* ของ Shailaja J. พูดถึงการแค้นแค้นของผู้หญิงคนหนึ่งต่อการเอาเปรียบทางเพศที่ผู้ชาย อันได้แก่ พี่ สามี นักบวช นักการเมืองและคนที่มีชื่อเสียงในชุมชนกระทำกับเธอ โดยการฟ้องศาลและนำเสนอหลักฐานที่ทำให้ทุกคนเสียหน้า

⁹ คณะละครที่มีประวัติการทำงานและการต่อสู้ที่ยาวนานตั้งแต่ปี พ.ศ.2513 โดยเริ่มนำเสนอละครกลางแจ้งให้กับผู้ชมจำนวนมาก ต่อมากลุ่มละครได้พัฒนาเป็นละครข้างถนน นำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางเมือง บทละครส่วนใหญ่เป็นผลงานของการทำงานในเชิงการเมือง และใช้ละครเป็นสื่อเพื่อถามคำถามกับผู้ชมและชี้ให้เห็นบทบาทและปัญหาที่มีอยู่ในสังคม ละครของคณะละคร Jana Natya Manch กลายเป็นละครที่ได้รับความนิยมสูงและเปิดแสดงในโรงละครหลายเรื่อง

การนำเสนอ

ละครข้างถนนมีรูปแบบการนำเสนอที่เฉพาะตัวในด้านจังหวะ การแสดง การใช้เสียง และการจัดลำดับเรื่องราวในการแสดง การรับส่งสารระหว่างนักแสดง และปฏิริยาจากผู้ชมเป็นทักษะสำคัญที่นักแสดงต้องเรียนรู้และศึกษา กลุ่ม Jana มี โรงงาน ลานที่ว่างในตลาด และข้างถนนเป็นเวทีในการสื่อสารพูดคุยกับผู้ชมทั้งใน ระหว่างการแสดงและหลังการแสดง กระบวนการนำเสนอละครเรื่อง *THE ANTIGONE PROJECT* เป็นผลงานร่วมกันของผู้กำกับการแสดง Anuradha Kapur และ Ein Lall ศิลปินในแบบ Install¹⁰ ทำให้ละครเรื่องนี้นำเสนอสาระของการใช้อำนาจที่ไม่ชอบธรรมอย่างรุนแรงและร่วมสมัย

เรื่องย่อและการนำเสนอ

บทละคร ดัดแปลงมาจาก *ANTIGONE* ของ Brecht¹¹ นักแสดง 3 คน Antigone Creon และ Chorus เป็นผู้ตั้งคำถามแทนผู้ชม บนเวทีมีกองทรายขนาดเท่าคนนอน มี จอขนาดใหญ่ส่องจอที่ห้ามมฉากต่อกันและฉายภาพผู้ชายนอนตายเปลือย บทละคร ลดการปูเรื่องลงมาเท่าที่จำเป็น Antigone วิ่งเข้ามาในโรงละครและต้องการฝังศพ พี่ชาย รำไหด้วยความโกรธแค้น ใช้เสื้อคลุม และผ้าคลุมไหล่ปกปิดกองทรายไว้ การเข้ามาของ Creon เป็นการเผชิญหน้าระหว่างตัวละครกับอำนาจเผด็จการ การไม่ยอม จำนวน การปกป้องสิ่งที่ตนศรัทธาอย่างรุนแรง การทำลายกองทรายและทรายที่แตก กระจายไปตามพื้น การปะทะกันของร่างกายชายและหญิงของตัวละครทำได้รุนแรง และสื่อความหมาย การผลักให้ Antigone ล้มลง การโต้แย้งกันในขณะที่ Creon ใน สถานะผู้มีอำนาจขึ้น และ Antigone ผู้ด้อยกว่านอนราบกับพื้น เป็นภาพที่รุนแรง และ นำเสนอคู่ขนานกับการทำร้ายกันที่เกิดขึ้นในโลกแห่งความเป็นจริง

¹⁰ ภาษาไทยใช้คำว่า ศิลปินงานติดตั้ง

¹¹ Bertolt Brecht ได้ดัดแปลงบทละคร *Antigone* ของ Sophocles หลังสงครามโลกครั้งที่สอง และมีเป้าหมายที่จะโจมตีและต่อต้านอำนาจเผด็จการอำนาจของ Creon ในละครของ Brecht เป็นกฎเกณฑ์ที่ Creon ซึ่งเป็นมนุษย์ตั้งขึ้น เพื่อการแสวงหาอำนาจ และ Antigone ก็เชื่อว่าการเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันย่อมมีชอบธรรมที่จะทำลายกฎเกณฑ์นั้น

ภาพจากการแสดงที่เกิดขึ้นของนักแสดง สลับกับภาพสุเหร่าที่ถูกทำลาย และเสียงของผู้ที่รอดชีวิตจากการทำลายล้างเผ่าพันธุ์ในแคว้นกุงราซ เชื่อมละครที่เป็นวรรณกรรมของโลกเรื่องนี้กับการใช้อำนาจแบบอนาธิปไตยในประเทศอินเดีย โดยผู้มีอำนาจทางการเมือง ศิลปินทั้งสองคน ใน *THE ANTIGONE PROJECT* ทำได้รุนแรง และพิสูจน์การสร้างสรรคงานที่เป็นหน้าที่ของศิลปิน การตั้งคำถามของ *ANTIGONE* จึงเป็นเรื่องร่วมสมัย รุนแรงและเป็นรูปธรรม

PHOTOGRAPHS OF S-21

ผลงานเล็กๆ ที่มีวิธีการนำเสนอที่เรียบง่ายแต่ตั้งคำถามได้ลึกอีกเรื่องหนึ่ง เป็นผลงานของผู้กำกับการแสดงละครสมัยใหม่ ผู้กำกับการแสดง Nou Sandap จาก กัมพูชา นำเสนอละครสั้นๆ 3 เรื่องรวมทั้ง *PHOTOGRAPHS OF S-21* โดย Chaterine Filloux เขียนขึ้นจากการแสดงภาพถ่ายชายและหญิงชาวเขมรที่เปิดเผยที่ MOMA ใน นครนิวยอร์ก¹²

เรื่องย่อและการนำเสนอ

ภาพถ่ายที่นำไปแสดงที่ MOMA สองภาพกลายเป็นผู้ชายและผู้หญิงสองคนที่กลับมามีชีวิต ภาพของคนทั้งสองเป็นภาพที่คัดแล้วของชายและหญิงชาวเขมร 20 ภาพ ที่ถูกคุมขังในคุก Tuol Sleng และถูกยิงตายหลังจากเอาผ้าผูกตาออก ละครเรื่องนี้นำเสนอตัวละครจากภาพถ่ายที่เต็มไปด้วยความกลัวและเศร้าหมอง ปรับทุกข์ และช่วยดูแลกัน ผู้ชมได้เรียนรู้เรื่องราวประวัติของตัวละคร การประหารของหญิงสาวที่ตายพร้อมลูกของเธอ หญิงสาวต้องการไปจากห้องที่โดดเดี่ยวนี้ เธอหวาดกลัวสายตาของผู้ชมภาพ และอยากรู้ว่าผู้ชมภาพของเธอนั้นต้องการอะไร เธอไม่อยากให้ใครจ้องมองเข้ามาอีก วิญญาณของเธอต้องการความสงบ Nou Sandap ผู้กำกับการแสดงต้องการสื่อสารผ่านละคร *PHOTOGRAPHS OF S-21* ว่า กัมพูชาก็

¹² ซ่างภาพหนังสือพิมพ์ชาวอเมริกันสองคน ได้พบฟิล์มขาวดำของภาพชาย-หญิงและเด็ก ๆ ชาวเขมรที่ถูกทรมานและยิงตายจำนวน 16,000 ภาพ และคัดเลือกประมาณ 100 ภาพ และเปิดเผยที่ MOMA และทั่วสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. 2535 บทละครเรื่องนี้ตั้งคำถามเรื่องจริยธรรม และการให้ความเคารพสิทธิของผู้ที่จากไป ดู Maura Ngugen Donohue. <http://www.Danceinsider.com>

เปรียบเหมือนภาพที่มีผู้คนจากทั่วโลกจ้องมอง และผ่านเลยไป แต่ไม่มีใครเคย
 เข้าใจในความทุกข์ ความเจ็บปวดนั้น การเฝ้ามองกลับของรูปทั้งสองต่อโลก ก็
 เพียงเพื่อจะชี้แจงความทุกข์ ความเศร้าโศก และความสูญเสียที่ชาวแกมพูชาได้เผชิญ
 และต้องการเรียกร้องว่ามนุษย์ไม่ควรปล่อยให้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแกมพูชาเกิด
 ขึ้นกับชนชาติได้อีก

ถ้าศิลปะการละครเป็นผลงานที่นำเสนอความจริง และสื่อสารความคิดใน
 เชิงเปรียบเทียบ *THE ANTIGONE PROJECT* ละครข้างถนน *VOH BOL UTHI* และ
 ละครความยาว 20 นาทีเรื่อง *PHOTOGRAPH OF S-21* ใช้ "ตัวละครผู้หญิง" เป็นสื่อ
 ในการเรียกร้องให้สังคมต้องพิจารณาเรื่องราวและประเด็นที่สำคัญกว่าประเด็นความ
 แตกต่างทางเพศ ผู้กำกับการแสดงใช้ตัวละครเป็นสาระให้ผู้ชมตระหนักถึงความใจ
 แค้น การใช้อำนาจที่ผิดในสังคมของเรา ตั้งคำถามให้ผู้ชมได้รับความสะเทือนใจ และ
 จำต้องพิจารณาบทบาทของตนเองในสังคม

สำหรับแนวการนำเสนอละครนั้นผู้กำกับการแสดงละครที่นำเสนอผลงาน
 ในเทศกาลละครครั้งนี้ล้วนแต่มีความรู้ ความสามารถ ในการใช้ภาพและการเล่าเรื่อง
 ได้อย่างน่าสนใจ ละครเรื่อง *Kitchen Katha*¹³ นำเอาห้องครัวและการปรุงอาหารของ
 แคว้นปันจาบขึ้นมายู่บนเวทีการแสดง เมื่อละครจบลงผู้ชมจะได้ลองชิมอาหารคว
 หวานของแคว้นปันจาบด้วย

ในเทศกาลครั้งนี้ ผู้สร้างสรรค์ผลงานได้นำ "การเล่า" อันเป็นแนวการ
 นำเสนอละครแบบตะวันตกมาปรับใช้ในการนำเสนอผลงานร่วมสมัยของศิลปิน
 หลายชาติ นอกเหนือจากการแสดงละครเวทีแบบสมจริง ละครที่ใช้เทคนิคการเล่า
 บรรยาย และขับร้องเพลงโดยนักแสดงและกลุ่มนักร้องปรกฏอยู่ใน *KITCHEN*
KATHA และเรื่อง *MANTHARA* โดย B.Jayashree เรื่องของศิลปินโบราณ *MAKSU* โดย
 Farida Marican จากประเทศมาเลเซีย และ การเล่านิทานปรัมปราของจีน-ญี่ปุ่น *THE*
LINEAGE ของ Natsuko Kiritani จากประเทศญี่ปุ่น

¹³ กำกับการแสดงโดย Neelam M.Chowdry

การประยุกต์ความรู้หรือศิลปะจากรากวัฒนธรรมเดิมมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานละครร่วมสมัยนั้นเป็นกระแสที่ได้รับความสนใจและได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันศิลปะทั้งในระดับชาติและนานาชาติ ทั้งนี้เพราะกระแสของละครแบบ "อินเทอร์คัลเจอร์ล (Intercultural)" ที่นำเอาองค์ประกอบและกลวิธีของศิลปะการแสดงต่างวัฒนธรรมมาใช้ในการสร้างสรรค์ละครตามแบบฉบับตะวันตกนั้นได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง ผลงานแบบนี้กลายเป็น "กระแส" ทางศิลปะการละครที่ได้รับความสนใจและยอมรับจากผู้ชมละครทั่วโลกในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา¹⁴ นักการละครของเอเชียที่เติบโตในสังคมที่มีพื้นฐานศิลปะการแสดงที่มีรากวัฒนธรรมเก่าแก่ และมีขนบทางการแสดงที่แตกต่างจากละครตะวันตกมักมีความสนใจในการพัฒนาผลงานละครร่วมสมัยที่พัฒนาจาก รูปแบบ กลวิธี และสัญลักษณ์ของศิลปะแบบดั้งเดิม¹⁵ ในเทศกาลละครครั้งนี้ผลงานการแสดงของศิลปินอินเดีย 3 คนและศิลปินเขมรอเมริกันเป็นภาพสะท้อนจากศิลปินเอเชียในการพัฒนางานในกระแสอินเทอร์คัลเจอร์ล ผลงานที่น่าเสนอยังมีลักษณะแสวงหาและยังเป็นกระบวนการพัฒนาที่ต้องการเวลาในการทำงาน

¹⁴ ผลงานที่เป็นที่รู้จักและเป็นต้นแบบความคิดเช่นนี้ได้แก่ผลงานของ Peter Brook ผู้กำกับการแสดงชาวอังกฤษ ที่นำเสนอละครจากมหากาพย์ของอินเดีย "มหาภารตะ Mahabharata (1985)" ใช้นักแสดงจากหลายเชื้อชาติที่แตกต่างกันในภูมิภาคหลังการฝึกฝนด้านการแสดงมาร่วมสร้างสรรค์งานละคร ในมุมมองใหม่ ผู้กำกับการแสดงต้องการ นำเสนอ "มหาภารตะ" ที่แม้ว่าจะดำรงปรัชญาดั้งเดิมไว้ แต่ก็ป็นสาระใหม่ - งานใหม่ เพื่อสื่อสารกับผู้ชมร่วมสมัยของโลก ดู Erika Fischer-Lichte, *The Shadow and the Gaze of The Theatre* (Ames, IA : University of Iowa Press, 1997).

¹⁵ ผู้กำกับการแสดงของเอเชียที่พัฒนาผลงานประเภทนี้ในระดับนานาชาติได้แก่ Ong Ken Seng แห่งคณะ TheatreWorks ประเทศ Singapore ที่ต้องระดมทุนมหาศาล จากสถาบันเงินทุนทางศิลปะนานาชาติ ผลงานที่น่าเสนอต่อผู้ชมนานาชาติ อันได้แก่ Lear (2539) Desdemona (2540) In Search of Hamlet (2542) ใช้ศิลปินเอเชียจากภูมิความรู้ทางศิลปะที่แตกต่างกันมาแสดงบนเวทีเดียวกัน การแสดงในรูปแบบนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์มากมาย ถึงสาระความคิด และแนวการนำเสนอที่แยกส่วนไม่สัมพันธ์กัน และเป้าหมายในการนำเรื่องราวของเชกสเปียร์มาเป็นเครื่องมือในการสร้างละครโดยมิได้ให้ความสำคัญกับ "เรื่องและสาระ" ที่เจ้าของบทละครต้องการนำเสนอแก่ผู้ชม ดู William Peterson, "Consuming the Asian Other in Singapore : Interculturalism in Theatre works, Desdemona," *Theatre Research International*, Vol. 28 No.1 pp. 79-95.

การเล่าเรื่องที่พัฒนาจากเรื่องราวและกลวิธีของศิลปะแบบดั้งเดิม

ละคร-เล่าเรื่อง 2 เรื่องของอินเดียเป็นผลงานการค้นคว้าที่มาจากการทดลองนำรูปแบบการแสดงแบบขนบนิยมมาปรับใช้ในการแสดงแบบร่วมสมัยและการแสดงเดี่ยวโดยศิลปิน 2 ชาตินำพื้นความรู้แบบขนบนิยมมาปรับใช้ในการเล่าและสื่อสารกับผู้ชมร่วมสมัย ล้วนเป็นกระบวนการที่น่าสนใจและเป็นกระแสที่ผู้กำกับการแสดงและศิลปินยุคนี้นิยมค้นคว้าทดลอง

ละคร-เล่าเรื่อง *BRHANNALA*

เป็นผลงานค้นคว้าร่วมกันของศิลปินนักแสดงละครหญิงแบบดั้งเดิม Koodiyattam Usha Nangiar นักแสดงละครร่วมสมัยชาย Vijay Kumar และผู้กำกับการแสดงหญิง Veenapani Chawla โครงการศึกษาทดลองนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก India Foundation for the Arts และ Sir Ratan Tata Trust

เรื่องย่อและการนำเสนอ

การแสดงเดี่ยวของศิลปินชายร่วมสมัย Vijay Kumar ที่ฝึกฝนการหายใจและเปล่งเสียงในแบบ Koodiyattam การเล่าเรื่องด้วยน้ำเสียงที่สนุกสนาน แทรกอารมณ์ขัน ประกอบลีลาท่าทาง ที่มีพลัง พร้อมดนตรีและการขับร้อง "Brhannala" เป็นคำที่เรียกคนเล่าเรื่องชายที่แต่งตัวเป็น "หญิง" ในการเล่าเรื่องโบราณ เรื่องราวที่นำเสนอมีความซับซ้อนผสมผสานความคิดที่หลากหลาย มีสองเรื่องจากวรรณกรรมของอินเดีย อันเป็นเรื่องของพระผู้เป็นเจ้าของเครื่องหญิงครึ่งชาย คู่ขนานไปกับการเดินทางของเสือและสุนัขไปยังดินแดนของมนุษย์ นักแสดงมีความสามารถในการใช้ทักษะกลวิธีที่ได้เรียนรู้อย่างมีพลัง แต่การแสดงยังไม่ได้โต้ตอบสื่อสารกับผู้ชมนอกจากการแสดงทักษะและกลวิธีที่ศิลปินทั้งผู้กำกับและนักแสดงร่วมกันค้นคว้าขึ้น

ส่วนเรื่อง *MAHABHARATT SE* เป็นการเล่าเรื่องประกอบดนตรีในชนพื้นบ้าน โดยนักเล่าเรื่องพื้นบ้าน Sapna และนักเล่าเรื่องร่วมสมัย Shanti และผู้กำกับการแสดง Tripurari Sharma ได้รับการสนับสนุนจาก India Foundation for the Arts

แคว้น Bangalore ผลงานการแสดงในครั้งนี แสดงการเล่าเรื่องประกอบวงดนตรีพื้นบ้าน

เรื่องย่อและการนำเสนอ

การเล่าเรื่องโดยนักแสดงสองคนที่มาจากการฝึกฝนที่แตกต่างกันในเรื่องที่ทุกคนรู้จักดี ให้ภาพที่น่าสนใจและทำให้ละครแปลกไปจากภาพเดิม แต่ปัญหาที่ปรากฏในการแสดงครั้งนี้ได้แก่การปรับตัวของนักแสดงพื้นบ้านที่มีความเชี่ยวชาญสามารถใช้ปฏิภาณในการแสดง การนำเอาศิลปะพื้นบ้านมาแสดงในเวทีที่ไม่ใช่ลักษณะที่เธอคุ้นเคยหรือมีความเข้าใจ ทำให้เธอไม่ได้ใช้ทักษะพิเศษในการนอกบทหรือเลียนไหล ความรู้ของนักแสดงร่วมสมัยซึ่งเป็นเจ้าของเวทีและผู้ชมในเมืองนั้นทำได้ดี แต่การฝึกฝนและความรู้ของเธอนั้นยังไม่สามารถทำให้เธอพลิกแพลงและพัฒนาความสามารถให้เทียบคมเท่ากับศิลปินพื้นบ้านได้ จึงกลายเป็นการจำกัดกรอบให้กับนักแสดงทุกฝ่าย

The Glass Box

ผลงานแสดงเดี่ยวของ Sophiline Cheam Shapiro¹⁶ ศิลปินชาวเขมรรุ่นแรก หลังจากยุคทำลายล้างเผ่าพันธุ์ของเขมรแดง ที่เรียนจบนาฏศิลป์คลาสสิกจาก Phnom Penh's School of Fine Arts แต่งงานและเดินทางไปอยู่ในสหรัฐอเมริกา ขณะนี้เป็นนักศึกษาระดับปริญญาโทที่มหาวิทยาลัย UCLA

เรื่องและการนำเสนอ

ผลงาน The Glass Box เป็นงานที่เธอร้ายราบนตั้งแบบประเพณีดั้งเดิม และลงมาร้ายราบนพื้นเวที เสียงเพลงที่ขับร้องมีลักษณะแตกต่างจากขนบการร้องแบบเดิม การแสดงงดงามแต่มีความแตกต่างจากกรอบขนบนิยมตามแบบฉบับ

¹⁶ Sophiline เป็นศิลปินร่วมสมัยที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศิลปะการละครแบบประเพณีให้มีลักษณะร่วมสมัยของกัมพูชา ผลงาน OTHELLO ของ Sophiline ที่ทำงานร่วมกับบรมครูทางนาฏศิลป์ 5 ท่านของเขมร ได้เปิดแสดงในสหรัฐอเมริกาและในงานเทศกาลละครนานาชาติที่ฮ่องกงได้รับคำวิพากษ์วิจารณ์และกล่าวถึงมากมายในการพัฒนาผลงานแบบ intercultural ที่พัฒนาจากศิลปินที่เข้าใจขนบธรรมเนียมของศิลปะคลาสสิกและต้องการสื่อสารกับผู้ชมร่วมสมัย

อย่างไรก็ตามผลงานที่น่าเสนอนั้น เป็นการสร้างสรรค์ลีลาใหม่โดยตัวศิลปินเอง แรงบันดาลใจในการคิดค้น ลีลาของศิลปินนั้นมาจากแรงสะท้อนใจที่เพื่อนศิลปินของเธอถูกลอบยิงตายกลางตลาดกรุงพนมเปญ จากการสอบสวนในเวลาต่อมาทำให้เธอเรียนรู้ว่าเพื่อนของเธอมีความสัมพันธ์กับนักการเมืองและถูกภริยาของนักการเมืองจางวานให้ฆ่า Sophiline ตั้งคำถามในผลงานของเธอถึงความโหดร้ายและกรอบของสังคมที่กำหนดให้ผู้หญิงเดิน ซึ่งในมุมหนึ่งปกป้องผู้หญิงแต่ในทางกลับกันก็ทำให้ผู้หญิงกลายเป็นเหยื่อของกฎเกณฑ์นั้นได้

A DEEPER FRIED JAM

การแสดงเดี่ยวของ Maya Krishana Rao ศิลปินอินเดียที่มีพื้นฐานการฝึกฝนจากศิลปะแบบขนบนิยม Kathakali การแสดงในยุคแรกของเธอเน้นการเดินรำและการแสดงดนตรี Maya มีความสนใจในการสื่อสารเรื่องราวที่เป็นปัจจุบันกับผู้ชม และพยายามพัฒนาท่วงท่าในการสื่อสารที่ทำให้ผู้ชมเข้าใจสาระของเธอได้ ในทศวรรษ 1970 เธอมีส่วนในการตั้งคณะละครข้างถนนในกรุงเดลี ต่อมาเธอตระเวนแสดงละครการศึกษา (Theatre-in-Education) ในอังกฤษ

เรื่องย่อและการนำเสนอ

ผลงานของ Maya เป็นความพยายามของนักการละครที่ต้องการค้นคว้าวิธีการใหม่ ในการนำเสนอเรื่องราว ชีวิต ที่เธอได้พบเห็นในปัจจุบัน A Deeper Fried Jam เป็น Rock Opera ของ Maya เป็นการแสดงเดี่ยวร่วมกับนักดนตรีหลายคน ใช้แสงที่มีความขัดแย้งรุนแรง วิดีทัศน์ กล้องโทรทัศน์วงจรปิด จอขนาดใหญ่ การเล่าเรื่องที่ขัดแย้งและการต่อสู้กับดนตรีของ Maya มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับจิตใจของคนในสังคมเมือง เรื่องราวมีทั้งขบขัน เศร้าหมอง อารมณ์ขันที่สอดแทรกอยู่ในการเล่าเรื่องโรแมนติกของเด็กน้อยขัดแย้งกับเรื่อง Rosmary ผู้หญิงที่ถูกข่มขืนและหายไปจากถนน การตั้งคำถามเกี่ยวกับสงครามในอัฟกานิสถาน ความชอบธรรมในการใช้อำนาจ การล้างเผ่าพันธุ์ในแคว้นกุงราช มีการเสนอเรื่องราวสลักกับการเดินรำ การเต้นกลอนสด การเล่นเงา ล้วนเป็นการแสดงที่เกิดขึ้นจากการใช้ปฏิภาณปรับเปลี่ยนไปตามการรับรู้และปฏิกิริยาของผู้ชม

ผลงานละครทดลองสองเรื่องแรกนั้นยังไม่สื่อสารความคิดและยังไม่ได้เชื่อมโลกของศิลปินกับผู้ชมร่วมสมัย แต่เป็นการคิดค้นกลวิธีและเสนอรูปแบบและเรื่องราวที่มีความงาม น่าตื่นเต้นในการนำเสนอ และสวยงามในเชิงความรู้และความสามารถของนักแสดง ผลงานการแสดงจึงอยู่ในกระบวนการสร้างสรรค์ที่ยังไม่สิ้นสุด

ส่วนการแสดงเดี่ยวของศิลปินสองคนที่มีพื้นความรู้แบบศิลปะขนบนิยมและพยายามจะเชื่อมความรู้ของตนเองกับโลกปัจจุบันนั้น การแสดงของศิลปินทั้งสองคนมีความแตกต่างเนื่องจากความรู้และภูมิหลังของศิลปินเอง ขณะที่ Maya Rao มีอายุ 45 ปี และทดลองแสดงในรูปแบบที่แตกต่างจากการแสดงแบบขนบนิยมที่เธอฝึกฝนมาเป็นเวลานาน การแสดงเน้นปฏิภาณไหวพริบและการตั้งปัญหาที่ศิลปินต้องการเรียกร้องความสนใจจากผู้ชม Sophiline มีอายุ 30 ปี และเป็นศิลปินที่เติบโตในการฝึกฝนแบบขนบนิยม การใช้ชีวิตในสหรัฐฯ ทำให้เธอมีทัศนคติที่มีลักษณะร่วมสมัย แต่เพราะศิลปะแบบคลาสสิกของเขมรยังต้องการการทะนุบำรุงและการส่งเสริม การสร้างสรรค์งานที่แตกต่างจากขนบนิยมจึงต้องพัฒนาอย่างระมัดระวัง ผลงาน *The Glass Box* ยังคงอยู่ในเส้นของขนบประเพณีเพราะความต้องการที่จะรักษาศิลปะที่แสดงความเป็นของชาติ อันเป็นเรื่องที่จำเป็นสำหรับประเทศกัมพูชาในปัจจุบัน

สรุป

แม้ว่าข้าพเจ้าจะสามารถจัดกลุ่มเรื่องราวที่ผู้กำกับการแสดงนำเสนอในเทศกาลละครครั้งนี้ แต่ "สาระความคิด" และวิธีการนำเสนอก็สะท้อนความสนใจภูมิหลังและบริบททางสังคมของผู้กำกับการแสดงแต่ละคนที่แตกต่างกัน ผู้กำกับการแสดงทุกคนสนใจเรื่องราวของตัวละครที่เป็นเพศหญิงและใช้ผู้หญิงเป็นตัวละครหลัก เป็นผู้ดำเนินเรื่อง สาระที่นำเสนอล้วนเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับตัวละคร กลุ่มแรกสนใจพัฒนาการของตัวละคร ความขัดแย้งภายในจิตใจ การสร้างกำลังใจและการต่อสู้เพื่อเอาชนะความทุกข์ สามารถกลับกลายเป็นการแบ่งปัน

ช่วยเหลือผู้อื่น อันส่งผลต่อความคิดและความเชื่อมั่นในตนเองนำไปสู่การใช้ชีวิตที่ดี และได้ทำสิ่งที่ตรงตามและมีคุณค่า

ผู้กำกับการแสดงอีกกลุ่มหนึ่งกลับใช้ตัวละครผู้หญิง และเรื่องราวการต่อสู้ของตัวละครเป็นเครื่องมือเข้าสู่ประเด็นที่เป็นสากลและสำคัญต่อมนุษย์ ปัญหาของการกดขี่ ความขัดแย้งทางความเชื่อ และการใช้อำนาจในการทำลายล้างผู้ที่มีความแตกต่างทางความคิด ความเชื่อ และอ่อนแอกว่า และตั้งคำถามกับสังคมถึงความถูกต้องและสิ่งที่สังคมควรร่วมกันปกป้องมิให้เกิดขึ้นซ้ำอีก

ผู้กำกับการแสดงแต่ละคนมีความรู้ และทักษะที่เชี่ยวชาญในการนำเสนอผลงานละคร¹⁷ ทุกคนสามารถใช้ภาพ (visuals) รูปแบบการนำเสนอที่หลากหลาย และสื่อผสม (multi-media) ในการนำเสนอผลงาน มีละครที่ผสมผสานกันระหว่างเรื่องราวในอดีตและภาพปัจจุบันเพื่อให้เกิดการรับรู้ที่ตรงและรุนแรง

สำหรับคำถามที่ว่า การเป็นผู้หญิงสำคัญหรือไม่ และหากสำคัญ จะสำคัญมากหรือน้อยเพียงไร ข้าพเจ้าพบว่า การเป็นผู้หญิงนั้นสำคัญ และในขณะเดียวกัน ไม่สำคัญ อะไรเลย

การเป็น "ผู้หญิง" นั้นสำคัญก็เพราะว่าความเป็น "ผู้หญิง" เป็นภูมิหลังและเป็นประสบการณ์ของผู้กำกับการแสดง-นักการละครหญิง ซึ่งไม่ได้มีทางเลือกที่จะเป็น เพศอื่น หรือ คนอื่น การเป็นผู้หญิงจึงเป็นประสบการณ์ชีวิต มีอิทธิพลต่อการมองปัญหา การตั้งคำถาม และมีปฏิกิริยาต่อเหตุการณ์ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นรอบตัว เป็นส่วนสำคัญในการเลือกและสร้างสรรค์ผลงานของผู้กำกับการแสดง ขณะเดียวกัน ความเป็น "ผู้หญิง" ก็ไม่มีความสำคัญอะไรเลย เพราะสาระที่ผู้กำกับหลายคนนำเสนอแม้ว่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องราวและตัวละครผู้หญิง แต่ประเด็นปัญหาที่นำเสนอเน้นพูดถึงสาระที่สำคัญกว่า เช่น ความขัดแย้งทางความเชื่อ การแย่งชิงอำนาจ และการไม่ยอมรับในสิทธิและความแตกต่างของมวลมนุษยอันเป็นเรื่องที่ผู้กำกับทุกเพศทั้งชายและหญิงควรตระหนักและให้ความสนใจ

¹⁷ ในการประชุมครั้งนี้มีนักเขียน ผู้กำกับภาพยนตร์ สารคดี นักเคลื่อนไหวด้านสถานะของสตรี นักวิจารณ์ นักการละคร นักวิชาการทางการละคร นักบริหารองค์กรทางศิลปวัฒนธรรม วารสารอักษรศาสตร์ ปีที่ 32 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2546

อย่างไรก็ตามการกำหนดเพศของผู้เข้าร่วมประชุมในเทศกาลนี้นับเป็นการเน้นความคิดในเชิงสตรีศึกษาของผู้จัด ซึ่งต้องการจำกัดวงความคิดในการนำเสนอผลงานละคร และเปิดโอกาสให้นักการละครผู้หญิงได้พิจารณาตนเองและการทำงานของตนเองให้ชัดเจนขึ้น แต่นักการละครผู้หญิงส่วนใหญ่จากภูมิภาคอื่นไม่เห็นความสำคัญในการกำหนดเพศ และสาระของละครและคิดว่าการทำงานของตนนั้นย่อมสะท้อนความคิดและความสนใจของตนซึ่งอยู่นอกเหนือการกำหนดเพศ

ถ้า "ละครเวที" นั้นเป็นการนำเอาความจริงของชีวิตมาสังเคราะห์ และสร้างสรรค์ให้เป็นศิลปะเพื่อทำให้ความจริงนั้นเข้มข้น ก่อให้เกิดความสะเทือนใจที่รุนแรง และก่อให้เกิดการปะทะทางความคิดและชี้นำสังคมได้ ผลงานละครร่วมสมัยจากผู้กำกับผู้หญิงที่นำเสนอในเทศกาลนี้ก็มีความชัดเจน ในการสร้างสรรค์ผลงานผู้กำกับกับการแสดงและนักการละครจากเอเชียมีประสบการณ์ด้านศิลปะสามารถทำงานข้ามสายศิลปะ และนำเสนอผลงานที่ช่วยให้ผู้หญิงมีความเข้าใจตนเองได้ดีขึ้น ขณะเดียวกันผลงานละครมีความเป็นศิลปะ นำเสนอสาระที่กระตุ้นให้เกิดความคิด การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในหมู่ผู้ชมในสังคม ผลงานที่นำเสนอล้วนเป็นประเด็นที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาจิตใจของมนุษย์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

- Braun Kazimierz. *Theatre Directing Art, Ethics, Creativity*. Lewiston New York : The Edwin Mellon Press, 2000.
- Erika Fisher-Lichte. *The Shadow and the Gaze of The Theatre : A European Perspective*. Iowa City : University of Iowa Press, 1997.
- Kyle Brenton . *A Woman's Perspective*. http://www.amrep.org/past/antigone_5.html (March 31,2003). *The Hindu* (Online Edition). <http://www.hinduonnet.com>.
- Maura Nguyen Donohue. *Flash Review Dispatch, In the Killing Fields and Other Crimes with Asian Women Directors*. <http://www.Danceinsider.com> (2003).
- P. Pavis, ed. *Interculturalism in Contemporary Theatre*. Routledge : London and New York, 1998.
- Poorva Asian Women Directors : Theatre Festival & Conference National School of Drama, New Delhi, 2003.
- William Peterson. Consuming the Asian Other in Singapore : Interculturalism in Theatre Works, Desdemona. *Theatre Research International*, Vol.28 No.1 : 79-95.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย